

Apropå prinsessbröllop och annat

Krönikor 2013

Nils Eriksson

Innehåll

Rör på benen	3
Apropå råtten i Haverdal	4
Apropå sjukvårdspersonalens kunskaper.	5
Apropå prinsessbröllop	6
Apropå semesterresor	7
Säg mig vem du är och jag ska känna igen dig	8
Den svåra konsten att hitta rätt	9
Kan man förbjuda reklam?	10
En skymt av Pelé – eller inte=	11
Klok som en skomakare	12
Språkproblem	13
Utlandsresor	14
Rödvin, kyssar, Mozart och Chaplin	15

Rör på benen

– Rör på benen! säger doktor Sarne med sin barska röst.

Det är sommaren 1958 då fotbolls-VM spelas i vårt land och Brasilien i final slår Sverige med 5-2.

Bertrand Russel har startat en kampanjorganisation mot kärnvapen

Jag vikarierar som narkosköterska på lasarettet i Vänersborg och doktor Sarne, narkosläkaren från Estland, har lagt en ryggbedövning. Nu ska han kontrollera om bedövningen tagit på rätt sätt. Det är därför han uppmanar patienten att röra på benen.

När vi läst medicin i två år och blivit medicine kandidater kan vi en hel del om anatomi, medicinsk kemi och fysiologi men inget om sjukdomar eller sjukvård. Vi har ännu aldrig gett en spruta, aldrig sett en patient, aldrig ens besökt ett sjukhus.

Det är emellertid ont om sjuksköterskor; i Sverige finns omkring 19 500 sjuksköterskor, vilket motsvarar mindre än tre sjuksköterskor per tusen invånare. När detta skrivs i början av 2000-talet finns det ungefär 146 000 sjuksköterskor, motsvarande 16 sjuksköterskor per tusen invånare.

Sköterskebristen gör att i semestertider är en medicine kandidat som åtminstone kan mäta blodtrycket bättre än inget alls. En kandidat, ungefär lika okunnig som jag, som heter PC Jersild, vikarierar samtidigt med mig på lasarettet i Vänersborg som laboratoriesköterska.

Dagen innan jag börjar vikariatet är det nyval till riksdagen; vi har fortfarande två kamrar så det gäller val till Andra kammaren. För första gången sviker jag Folkpartiet. Läsningen av Sydsvenskans reaktionära ledare, som bland annat försvarat Frankrikes massakrer i Algeriet med att "Frankrike ändå är en kulturnation" har gjort att jag glidit åt vänster. Röstar därför på socialdemokraterna.

För övrigt har mina kladdpapper, folkpartistycke med Waldemar Svensson i Ljungskile som förstanamn, nu tagit slut.

I fysiologin har jag läst om narkosdjup och vet att steget mellan lagom narkos och djup narkos som leder till döden inte är värst stort. Några säkra tecken på att narkosdjupet är lagom finns inte, men man kan i viss mån dra slutsats om djupet genom att titta på pupillerna. På nätterna vaknar jag kallsvettig efter mardrömmar där jag blivit satt att sköta eternarkos själv.

Dessbättre inser den ordinarie personalen i verkligheten att jag nästan bara duger till att sitta bakom lakanet vid patientens huvudända och mäta blodtrycket. Det är det jag just nu gör hos patienten som Sarne bedövat.

– Rör på benen! upprepar narkosläkaren strävt.

Patienten gör fortfarande inga försök att röra på benen.

Operationssköterskan, syster Gudrun, har tvättat buken och står färdig att lämna en skalpell till operatören, doktor Hansson. Det klirrar av instrument från magsårsoperationen i rummet bredvid, jag hör en peang med en smäll åka i golvet. Hansson hostar bakom munskyddet.

– Kan jag börja? undrar han irriterat.

– Rör på benen! uppmanar Sarne åter, nu med högre röst.

Fortfarande reagerar inte patienten.

– Rör på benen!

Nu skriker Sarne.

Då patienten, en äldre man från Dalsland med ljumskbräck, ändå inte försöker röra på benen, böjer jag mig fram och säger i hans öra:

– Doktorn vill att herr Karlsson ska röra på benen.

– Jaså är det mig han talar till, säger Karlsson, jag trodde det var till syster.

Apropå råttan i Haverdal

Allting var bättre förr, säger vi gamlingar. Ju förr desto bättre, säger några. Och visst var det en hel del som var bättre när vi bar barn. Man behövde till exempel inte låsa cyklarna. Och husnyckeln lade man under dörrmattan när ingen var hemma. Det fanns nämligen inga tjuvar, i varje fall inte i Dingle.

Men mycket är bättre nu. Vi har till exempel inte så mycket råttor och möss i skolor och bostäder.

Under andra världskriget gick jag i småskolan, det som nu kallas lågstadiet. Skolhuset låg ensamt ute på slätten och lärarinnan, fröken Nilsson, bodde på andra våningen i huset. Det var säkert inte så roligt att bo där ensam i mörkret, långt från grannar. Allra minst när det sprang råttor och möss i lägenheten.

– Nu ska ni ta med er var sitt vedträ och komma upp till min lägenhet allihopa, kommenderade fröken en dag. Och lade till:

– Det finns möss där.

Och så fick vi ta var sitt vedträ från högen, som en äldre elev burit in och lagt bredvid kaminen, och gå upp till frökens lägenhet. Vi spred oss med våra vapen runt väggarna för att fånga in mössen, som pep förskräckt bakom möblerna. Jag har alltid varit ömhjärtad när det gäller lidande varelser så jag gjorde inte någon riktigt kraftfull insats vid jakten. Liksom flickorna simulerade jag musdödande, bultade med mitt vedträ i golvlisen. De mera robusta bondpojkarerna Rolf och Bo slog ihjäl mössen.

Större råttor fanns också.

– Fröken, jag vågar inte gå på dass, det är en stor råtta där, sade en flicka.

Varpå fröken gick med ut och bankade i dasslocket med ett kvastskäft för att skrämja bort besten.

När det fångats större råttor i en stålbur skulle de dränkas i bäcken som rann alldeles bredvid skolhuset. Då räckte det för oss småskolebarn att vara åskådare. Men det var illa nog. Hemsak att se råttan kämpa för att försöka slippa drunkningsöden, när fröken tvingade ned buren under vattnet.

Även i vår bostad fanns det möss. När pappa var inkallad fick min bror Gunnar, sex år och jag, två år äldre, sköta mössdödande. Mamma klarade det inte. Inte heller vi tyckte det var roligt men vi förhärade oss. Gillrade fällorna med ost varje kväll och satte ut dem i källaren samt i de två långa mörka garderoberna. På morgonen tog vi bort de möss som fastnat i fällorna, och brände upp dem i värmepannan. Och gillrade nya fällor. Jag förde noggrann statistik över mössfångsterna och rapporterade i brev till pappa, hur många möss vi tagit. Mamma berömde oss för våra insatser i mössdödandet men vi längtade efter att pappa skulle komma hem så vi kunde slippa denne uppgift.

Nu läser jag i tidningen att en förskola har stängts för sanering, sedan man upptäckt en råtta där.

Visst går det framåt.

Apropå sjukvårdspersonalens kunskaper.

Det klagas ibland på att läkare och annan personal inte har tillräckliga kunskaper. De är dock förmodligen mer kunniga att vi var förr i tiden.

Det är maj 1963. Martin Luther King har hållit sitt berömda tal i Lincoln Memorial: I have a dream. President Kennedy besöker Berlin och säger Ich bin ein Berliner. Och jag gör min obligatoriska assistenttjänstgöring i kirurgi i Mölndal.

I dag är jag jour. Trots att jag varken har någon kirurgisk erfarenhet eller några som helst anlag för kirurgi – dels nedsatt syn på grund av en hornhinnesjukdom, dels ”tummen mitt i handen” – har jag blivit tvungen att vikariera som underläkare på kirurgen i fyra dagar. Anledningen är att ett par av klinikens läkare är lediga för ett läkarmöte. Hur ska jag klara jouten?

– Han ska komma till mig och skriva ut patienter, säger syster Gun-Britt, som är sköterska på den vårdavdelning som jag har hand om. Hon drar mig i armen.

– Nej, han måste först komma till akuten och ta hand om jourfall, morrar syster Ingegerd, som arbetar på akutmottagningen. Hon drar i den andra armen.

Det är första - och förmodligen sista - gången två unga vackra kvinnor slåss om mig så konkret så de drar i var sin arm på mig.

Syster Ingegerd vinner dragkampen. Jag klampar i mina vita träskor ned till akutmottagningen. I det stora centrala mottagningsrummet sitter väntande patienter.

– Börja med den här flickan, hon har väntat längst, säger syster Ingegerd.

Det är en sjuåring som skurit ett stort jack i vänster ringfinger och redan sitter med handen på ett bord som är klätt med vit operationsduk. Jag bedövar fingrets fyra nerver och syr utan större finnes ihop såret.

Sedan rullar det på med jourfall omväxlande med arbete på vårdavdelningen.

En kvinna har råkat få in en synål i hälen. Den har gått så långt in så jag kan varken se eller känna någon nål. Röntgen bekräftar dock att där finns en nål. Jag infiltrerar lokalbedövning och skär försiktigt vid det lilla instickshålet. Ingen nål. Var i all sin dar finns den? Jag letar vidare. Hittar ingen nål. Det finns väl inga nerver eller andra känsliga strukturer här som jag kan skada? Försöker erinra mig något om hälens inre från anatomikursen för fem år sedan. Svettas. Skär ytterligare lite. Ingen nål. Tänk om jag åstadkommer någon skada? Äntligen, där känns det metall. Med en pincett får jag ut nålen..

- - -

Det finns även medarbetare i andra personalgrupper som arbetar här utan att ha tillräcklig utbildning.

Ett allvarligt olycksfall har kommit in. Tillståndet fordrar en sådan operation som bakjouten får utföra. Jag rekvirerar blod från laboratoriet. Innan man kan ge blod måste man testa att givarens och mottagarens blod passar ihop. Det kallas att man korstestar. När personalen på laboratoriet lagt upp blandningen av givarens blodkroppar och mottagarens serum på objektglas tillkallas jourhavande läkare för att i mikroskopet kontrollera att det fungerar. Det kallas korstestning.

Nu ringer det på kirurgmottagningens telefon. En flicka som nyligen börjat sitt arbete som sjukvårdsbiträde men inte har någon sjukvårdsutbildning svarar i telefonen. Hon stirrar i luren, som om hon ser ett spöke där.

– Va? utropar flickan misstroget och stirrar in i luren.

– Va? upprepar hon.

Hon lyssnar åter i luren. Hennes ögon blir mycket stora.

– Va? frågar hon en tredje gång. Hon låter inte bara tvivlande, hon låter förtvivlad.

Så vänder hon sig med desperation i ansiktet till mottagningssköterskan och stammar fram:

– Dom ringer från laboratoriet och säger att det är klart för korsfästning!

Apropå prinsessbröllop

Inför det stundande prinsessbröllopet erinrar jag mig syster Maj, som tvingade mig att se på ett sådant våren 1966, då jag vikarierade som underläkare på ett litet sjukhus i Mellersta Norrlands fjällvärld.

En dag skulle det alltså visas ett kungligt bröllop på teve. Det gällde en holländsk prinsessa.

– Nu ställer vi in mottagningen, beordrar syster Maj. Välkomna in till mig på kaffe och teve.

Jag försöker slippa. Är inte alls intresserad av glamour och kungligheter. Men mina invändningar förkastas. Alla ska med. Mottagningen ställs in.

Syster Maj är en mycket färgstark och handlingskraftig sjuksköterska som bor i ett rum inne på sjukhuset; vid ingången till mottagningen. Och där sitter nu överläkaren, de två underläkarna samt mottagningens undersköterska och dricker kaffe, äter prinsesstårta och tittar på bröllopet med syster Maj. Efter en stund när jag tröttnat på kungligheterna försöker jag i smyg läsa veckans nummer av Läkartidningen. Syster Maj upptäcker detta och utbrister:

☒ Lagg ifrån sig tidningen, det är bröllop nu!

Så vi får alla snällt bli sittande där och titta tills programmet är slut. Sedan kan vi fortsätta verksamheten på mottagningen – som i mångt och mycket sköts av syster Maj. Det är henne patienterna först möter, och ibland tar hon själv hand om diagnostik och behandling.

☒ Varsågod, ta betalt, säger hon då och lägger ett journalkort på mitt skrivbord.

Med bred tuschpenna har hon fyllt upp hela första sidan av kortet. Där står patientens namn och födelsedatum samt texten "Rtg knä 0. Elastisk binda. 100 tabletter Dolviran comp."

Detta betyder att syster Maj konstaterat att patienten har ont i knäet och att hon på röntgen inte ser något benbrott samt att hon försett patienten med en elastisk binda och en burk med 100 starka värktabletter. Jag kompletterar för säkerhets skull utredningen men finner inget att tillägga. Tar betalt.

Nu är det söndag. Syster Maj är ute på skidtur. En backåkare som skadat fotleden kommer in. Jag får röntga själv. Syster Maj har på en pappskiva skrivit tydliga instruktioner till underläkarna:

Slå på strömbrytaren.

Välj lagom spänning enligt listan.

Ta till lite extra på kilovolten, apparaten är gammal.

Frankalla plåten enligt instruktionen.

Jag röntgar och finner en fraktur på yttre fotknölen. Den kan man gipsa. Men då behöver jag assistans av syster Maj. Patienten väljer att invänta henne, alternativet är att åka 10 mil till lasarettet.

Syster Maj kommer hem från skidturen och vi gipsar. När vi är färdiga ritar syster Maj med tuschpenna en stor gul sol på gipset och skriver "Glada hälsningar från fjället".

Syster Maj som älskade kungligheter har för länge sedan lämnat jordelivet. I dag lär inga läkarmottagningar bli inställda på grund av prinsessbröllop den 8 juni och ingen lär tvinga mig att titta den här gången.

Men monarkin har vi kvar med tilltagande fjäsk för kungligheter. Jag förstår inte hur man kan förena demokrati med att statschefen ärver sitt ämbete och dessutom är tvungen att bekänna sig till den Augsburgska trosbekännelsen från 1593. Majoriteten av svenska folket motsätter sig republik. För att göra det mera lättsmält för inbitna monarkister kunde man istället föreslå valkungadöme. Med kungaval till exempel vart sjätte år. Då skulle Sverige få ännu fler kungliga personer än vi nu har, vilket innebär att de veckotidningar som lever på reportage om kungligheter inte skulle lida skada, tvärtom.

Enligt dagens förhärskande ideologi är konkurrens av godo. Konkurrensutsatt kungahuset!

Apropå semesterresor

Dags för semesterresa. Vi dränks i tips om olika resmål, de flesta med budskapet att resan måste ske med flyg - alltså vara miljöskadlig.

Varför inte ta tåget och låta resan bli en del av semesterupplevelsen?

För att snabbt komma söderut väljer vi nattåget från Köpenhamn. Det går kvart i sju. Efter en stund har vi anledning betänka att vi hallänningar blev svenskar till följd av tåget över Stora Bält, som vi nu själva är med på. Följande morgon vaknar vi i Rhendalen, Medan vi i Karlsruhe äter frukost ser vi solen gå upp över Schwarzwald.

I Basel stiger vi av halv elva. Härifrån kan vi ta tåget till Geneve – det går ett varje timme. Eller till Zürich, Bern, Luzern. Lugano eller Zermatt. Kanske fortsätta över Alperna till Italien? Milano, Verona och Venedig nås på några timmar.

Men varför inte stanna upp i Basel och från stationsplatsen åka med någon av de många gula eller gröna spårvagnarna, vandra i stadens bilfria centrum, klättra upp i den imponerande medeltida katedralens torn, beundra rådhusets festliga fasadmålningar, åka över Rhen med den lilla motorfria färjan som hänger i en tråd över floden och drivs av Rhens flöde. Extremt miljövänlig transport!

Åter funderar man på resandets miljöeffekter. En flygresor till Bangkok ger drygt 2 ton koldioxidutsläpp per person, alltså mer än vad var och en av oss kan kosta på oss totalt under ett helt år – för resor, uppvärmning, mat och annan konsumtion – om vi ska slippa svåra miljökatastrofer. Visst bör vi undvika flyget.

Vill man till Medelhavet kan man antingen ta nattåget från Köpenhamn och efter byte i Köln och Bryssel komma till Marseilles med snabbtåget TGV kvart över tre. Eller åka dagtåg till Hamburg, därifrån nattåg till Basel och sedan med direkt snabbtåg anlända till Marseilles vid lunchtid.

Man kan också ta tåget norrut, till midnattssolen! Kanske ända till Narvik och därifrån med buss till Lofoten.

Europas alla tågtider finns hos Deutsche Bahn, www.dn.de.

Agneta, min fru, och jag åker av familjeskäl ofta till Savoien och tar då nattåget till Basel. På gamla dar har vi i regel kostat på oss kupé med egen toalett. När man har egen kupé kan man bland annat själv välja hur varmt eller hur svalt man vill ha det. Agneta tycker alltid det är för varmt. Det första jag gör är därför att skruva ner värmen till minimum. Ändå kan det bli för varmt för Agneta.

Jag ligger alltid i den övre sängen och Agneta i undersängen. Den här gången var det extra varmt. Sedan vi läst färdigt och släckt ljuset säger Agneta:

– Det är fortfarande för varmt. Finns det inget mera att skruva på?

Jag inser att det rimligen inte finns två olika temperaturreglage i kupén. Men jag vill vara tillmötesgående och i mörkret där uppe trevar jag runt med händerna på väggarna och i taket. Och sannerligen, där sitter en ratt till i taket!

– Jo här är det faktiskt en, jag skruvar ned den, säger jag, och skruvar den motsols så långt det går.

Vi sover en stund i en lagom varm kupé. Men väcks av ett brak.

Ett stort metallföremål har slagit ned i golvet och på vägen passerat mycket nära Agnetas huvud.

Takarmaturen.

Det är den som jag lyckats skruva loss.

När konduktören på morgonen ser den nedfallna lampan verkar han bli glad för att vi inte kräver något skadestånd.

Säg mig vem du är och jag ska känna igen dig

Visst blir du upprörd om människor du känner inte hälsar, när ni möts. Som om de ser rakt igenom dig. Som om de inte vill känna igen dig.

Men det behöver inte vara så att de lider av dryghet eller hybris, utan av prosopagnosi – även kallat ansiktsblindhet.

Jag har alltid haft svårt att känna igen människor, och har med förvåning och ett sting av avund noterat hur alla andra verkar kunna navigera obehindrat bland bekanta nunor. Därför var det en stor lättnad, när jag för några år sedan insåg att det fanns ett namn på min åkomma. Jag var inte dryg – jag var ansiktsblind! (Upptill min "vanliga" synnedsättning som kraftigt förvärrats på senare år och numera utgör ett större problem än ansiktsblindheten, när det gäller att känna igen människor).

Prosopagnosi anses förekomma hos drygt två procent av befolkningen, och kan uppstå till följd av stroke eller skallskador. Oftast är det dock ett medfött, ibland ärftligt, tillstånd. De flesta har – liksom jag – en lindrig variant, med svårighet att lära sig nya ansikten. Men de som har den svåraste sorten känner inte ens igen sina egna familjemedlemmar!

Min vän Gun, som är socionom, lider av ansiktsblindhet. När hon en gång berättade för en kollega om sitt handikapp, fick hon till svar:

– Något sådant finns inte. Det är du som är ointresserad av människor.

Lite dråpligt med tanke på Guns yrkesval.

Kommentaren är dock inte så konstig. De flesta har aldrig hört talas om tillståndet, som beskrevs första gången i den vetenskapliga litteraturen så sent som 1947. Då gällde det ett par krigsskadade män. Den betydligt vanligare medfödda varianten beskrevs först 1976. I Sverige har problemet observerats genom boken "Vem var det där? En bok om ansiktsblindhet" av Görel Kristina Näslund.

Det är genant att inte känna igen folk, men i bästa fall kan det pinsamma förvandlas till något skojigt. Gun kom till en uppvaktning där folk stod uppradade vid väggarna och man gick runt och hälsade. Även Gun. Men hon fortsatte att hälsa när hon gått laget runt, hon tog liksom ett andra varv. Alla skrattade och trodde att hon skämtade, medan sanningen var att hon inte kände igen dem hon redan hälsat på.

Mindre roligt var det när jag under min läkarutbildning skulle undersöka en nyintagen patient och avdelningssköterskan sade:

– Hon ligger på fyran fyra.

Jag gick till säng fyra på sal fyra, tog i hand och presenterade mig:

– God dag, jag heter kandidat Eriksson.

– Ja god dag, jag heter fortfarande fru Svensson. Vi har setts varje dag vid ronderna senaste veckan, svarade kvinnan i fyran fyra.

Sköterskan hade gett mig uppgift om fel säng och jag kände inte igen fru Svensson i fyran fyra.

Ett sätt att undvika pinsamma situationer vore att ha ett märke på rockuppslaget, där det skulle stå:

"Jag är en prosopagnostiker.

Bli inte sur för att jag inte hälsar.

Tala om för mig vem du är!"

Ibland leker jag med tanken på att bilda en förening för prosopagnostiker. Men jag inser att det skulle bli problem på medlemsmötena, som skulle ta orimligt lång tid eftersom alla skulle behöva presentera sig för alla varje gång. En och annan skulle förmodligen göra som Gun och ta ett andra varv – då skulle vi aldrig ta oss ner till "Övriga frågor" på dagordningen.

Och kanske skulle det te sig lite löjligt när vi på vår hemsida skulle beskriva vårt syfte: att ge ansiktsblinda ett ansikte.

Den svåra konsten att hitta rätt

På radion hörde jag att jordens magnetfält minskar i styrka, och att den magnetiska polen avviker mer och mer från Nordpolen. Innebär detta att vi får svårare att orientera oss? Det hoppas jag verkligen inte, för jag har svårt nog som det är. Bara omgatorna går strikt vinkelrätt mot varandra hittar jag – underförutsättning att jag också har karta och kompass. Hittills har jag aldrig lyckats cykla till Vasängsvägen 266 på Vallås utan dessa hjälpmedel. Och så har jag alltid haft det.

– Vad gör du här? röt den stränge rektor Rosenberg när han i början på höstterminen 1946 fann mig strövande omkring i läroverkets korridorer långt efter det att klockan på ytterväggen ringt in.

– Jag letar efter sångsalen, snyftade jag. Rektorn mjuknade och ledde mig rätt.

Som ung nybliven körkortsinnehavare deltog jag i en bilorientering (än idag undrar jag hur jag kunde komma på en så vansinnig idé...). Efter ett tag konstaterade jag att vägarna blev smalare och smalare. Till slut var jag ute på en tunn åkerremsa, med diken på båda sidor. Bredvid mig gick en bonde och plöjde med två hästar. Jag var lite osäker på om jag befann mig på rätt väg och frågade bonden:

– Har det gått många bilar förbi här idag?–

Jag har aldrig sett någon bil här tidigare, svarade bonden.

Behöver jag säga att jag inte vann den tävlingen?

När jag i slutet på 60-talet vikarierade som provinsialläkare i Laholm och skulle på sjukbesök till en lantbrukare och äntligen hade hittat rätt, sa bondhustrun:

– Det var kanske lite svårt att hitta. Jag såg att doktorn var ute och körde på åkern.

Men numera finns avancerad hjälp. En dotter som förstått mina orienteringsproblem gav mig för ett par år sedan en GPS-apparat. Enfantastisk sak, som både visar och berättar hur man ska gå eller köra – på en massa olika språk. Men helt pålitlig är den inte.

En kväll strax efter att jag hade fått apparaten visade jag den för en vän från Spanien och demonstrerade att den kunde tala spanska. När han gått satte jag den på laddning.

Samma natt väcktes jag av Agneta, min hustru.

– Nils, vakna, jag är rädd! Det är som en mardröm, jag hör en konstig rösthela tiden!

– Jag hör ingen röst, sa jag.

– Då har jag väl blivit tokig, vändades Agneta.

Men efter en liten stund hörde jag också den där rösten, en kvinna som på avstånd upprepade samma obegripliga mening med någon minuts mellanrum.

Jag kollade radion. Nej, den var tyst.

Jag spanade ut genom fönstret. Inte en människa ute på gången mellanradhusen. Och ljudet tycktes inte komma utifrån.

Jag smög ut ur sovrummet och tittade runt i huset.

Tomt. Nu började även jag känna viss olust - fanns det en främmande människa i vårt hus, en människa som ville oss ont? Kanske både berusad och beväpnad?

Det var som i Hitchcocks "Gasljus".

Nu hörde jag att rösten kom från mitt arbetsrum. Jag gick dit, med Agneta i hämlarna, tog ett djupt andetag och tittade in.

På skrivbordet stod en liten apparat, som uppmanade oss att "Continuar 100 metros después girar a la derecha".

☑ Vi ska fortsätta 100 meter och sedan svänga åt höger, viskade Agneta.

Inte visste jag att jag att GPS-apparaten fortsatte att prata när den laddades.

Men numera kan jag med hjälp av GPS:en ta mig till Vasängsvägen på Vallås utan några större problem. Så länge den talar svenska.

Kan man förbjuda reklam?

En vänsterpartist i Stockholm vill förbjuda utomhusreklam i staden. Motionärens tanke är att en reklamfri huvudstad ger mer plats för offentlig konst, utrymme för budskap om gemensamma aktiviteter och en vackrare stad. Ett ytterst korkat och naivt förslag enligt Sveriges Annonsörers vd Anders Ericson.

Kan man verkligen förbjuda reklam?

Visst har det tidigare förekommit reklamfri utomhusmiljö i vårt land. I min barndoms Dingle var det bara plåtskylten med PERSIL utanpå Siwertssons affär som utgjorde utomhusreklam.

Fast annan reklam fanns det. Små annonser i Bohuslänningen. Till och med min pappa, som var kontorsföreståndare på Göteborgs Bank i Dingle, gjorde reklam. I samråd med chauffören knöt han fast reklamappar på mjölkflaskorna när dessa efter att tömts vid Dinglemejeriet forslades tillbaka till bönderna. Lappen uppmanade bönderna att låta mjölklikviden gå in på ett konto i banken. När mejeriets ledning fick kännedom om tilltaget blev det en rubrik i Bohuslänningen: Dinglebank må ej använda flaskpost i sin reklam. Pappa slapp dock att bli polisanmäld.

Numera drunknar vi i reklam, ute och inne, hemma och borta. Reklamen har gjort konsumismen till vår ledande ideologi och tycks vara nödvändig för att vår civilisation inte ska kapsejsa. Vi måste konsumera mer och mer, annars brakar det ekonomiska systemet samman. Konsumtionen fordras för att förhindra massarbetslöshet. Ledarskribenter och ekonomiredaktörer är överens om att en ständig tillväxt är nödvändig.

Jag har inte kunnat förstå hur en sådan oändlig tillväxt är möjlig på en jord med ändliga resurser. För att undvika miljökatastrofer måste vi tvärtom avsevärd minska vår konsumtion, inte öka.

Reklamens grundläggande uppgift är att göra oss missnöjda med det vi har. Den lurar oss att tro att vi kan köpa gemenskap och meningsfullhet. Nina Björk skriver i *Lyckliga* i alla sina dagar: "Annonserna förvandlar åtrådda relationer mellan människor till köp- och säljbara relationer mellan människor och varor."

Kritiker av konsumismen och reklamens makt har funnits. I slutet av 1950-talet kom Sven Lindkvists *Reklamen är livsfarlig*. Han pläderade för att alla annonser skulle samlas efter texten i tidningarna och att annonstexterna skulle övervakas mera och koncentreras på konsumentupplysning. Tidningarna blev upprörda.

I mitten av 1970-talet kom Gunnar Adler Karlssons viktiga och visionära *Lärobok för 80-talet*. I den lanserades begreppet köpfrid, som innebär att konsumenten själv ska kunna bestämma om hen vill ha reklam eller inte.

När vi vid i det nybildade Miljöpartiets kongresser i början på 80-talet formulerade våra handlingsprogram antog vi bland annat ett förslag om Köpfrid. Det har senare utvattnats. Men man måste ha visioner och våga tänka utopier för att i realiteten åstadkomma några förändringar.

När det gäller konkreta och jordnära förslag bör man dock hålla huvudet kallt. En miljöaktivist föreslog att man i energibesparingssyfte skulle låta kranarna för varmvatten och kallvatten byta plats. Då skulle människor av misstag sätta på kallvatten när de ville ha varmvatten. Min bedömning är att den energisparande effekten skulle bli kortvarig.

Åter till frågan: Kan man verkligen förbjuda utomhusreklam? Ja, i en av världens största städer, Sao Paulo i Brasilien, förbjöds utomhusreklam redan 2006. Det har fungerat bra. Åtminstone om du frågar mig. Anders Ericson är nog av annan uppfattning.

En skymt av Pelé – eller inte=

I förra veckan såg jag på fotboll. Rättare sagt: Agneta, min fru, såg på fotboll.

– En ödesmatch, sa hon.

Hon blev fotbollsintresserad för några år sedan för att kunna ha något att tala om med en blivande svärson, som var Hammarbyfanatiker. Sedan blev hon själv en sådan.

Nu ropade hon till mig, när hon såg matchen mellan Sverige och Österrike, att jag skulle komma och titta.

Jag begrep ingenting. En österrikare fick rött kort och samtidigt fick Zlatan ett gult kort och det blev frispark för Österrike, trots att det var en österrikare som fått rött kort.

Sedan har man förklarat för mig att Zlatan medvetet gjorde något som skulle ge honom gult kort och avstängning från Tysklandsmatchen – som inte är så viktig. Däremot är näst-nästa match - play-off-spelet - viktigt. Om han i Tysklandsmatchen skulle få ett gult kort skulle han inte få spela i play-off-spelet.

Så gjorde vi verkligen inte i Dingle AIK - som jag för övrigt var med att bilda. De stora grabbarna hade Dingle IF. I sina gröna tröjor spelade dom riktiga matcher mot Rabbalshede och Hällevadsholm. Vi småpojkar hade ingen klubb. Därför bildade vi Dingle AIK, DAIK. Min bror Gunnar och jag blev materialförvaltare, eftersom vi bodde vid planen. Det innebar att bollen fick ligga på vår veranda.

Nu kan vi börja spela på riktigt.

Det finns inga fasta regler eller tider för vårt fotbollsspelande. När några känner för att spela går de till planen. Gunnar och jag ser genast när det är några där. Om vi blir tillräckligt många, delar vi oss på två lag.

– Här får ni inte spela, det är min kofälla och inte någon fotbollsplan, säger rektor Ernest när han söndagspromenerade med sin helgklädda familj en söndag, då vi håller på med en viktig match.

Va?! Visserligen är det sant att lantmannaskolans kor betar där de flesta dagar, och visserligen får man undvika att trampa i koskit när man spelar. Vid de stora matcherna tar Dingle IF bort komockorna i förväg. Men att det inte skulle vara en fotbollsplan!

Vi lommar in i vår trädgård med bollen. När rektorsfamiljen försvunnit, går vi tillbaka och fortsätter matchen.

Vi blir så småningom så många i DAIK att vi har A, B och C-lag. En dag ska vårt C-lag, dit jag hör, spela mot Roms IK. (Rom är en by på vägen mot Bovallstrand.) Vi är ungefär 15 småpojkar i vårt lag, medan Roms IK består av fem stora pojkar. En beredskapsman (detta är under andra världskriget) fungerar som domare. Han får svårighet att döma på grund av att han inte kan hålla sig för skratt. Vi förlorar på hemmaplan (kofällan) med 0–13.

Men jag har sett Pelé. Rättare sagt, jag har troligen sett Pelé. Det var den 8 juni 1958, då min dåvarande fästmo Inger och jag hade lysningsmottagning i hennes föräldrahem. Det var det enda hus i Uddevalla från vilket man kunde se Rimnersvallen. Och just denna dag spelades det VM-match mellan Brasilien och Österrike på Rimnersvallen. Det kom därför upp ett stort antal människor för att lämna lysningspresent i form av salladsbestick och för att se på matchen från husets balkong.

När vi spelar Fotbollsspelet med barnbarn är det bara en fråga jag kan svara på. Någon gång har jag tur och får den: Vilket år spelades det VM i Sverige?

Och då svarar jag "1958" och försöker göra mig viktig genom att säga att jag sett Pelé. Även om sanningen är att jag bara teoretiskt sett kan ha sett honom. Dels lär han ha suttit på bänken vid matchen på Rimnersvallen, dels var jag på lysningsdagen 1958 inte särskilt intresserad av fotboll.

Klok som en skomakare

Jag avundades skomakaren. Han var den ende i Dingle som kunde lyssna på radion hela dagen. Som kunde lyssna medan han arbetade!

– Vad klok skomakaren ska bli, tänkte jag.

Radions enda program förmedlade nämligen en hel del bra kunskap.

Detta var på 1940-talet, när jag var skolgrabb. Det fanns i de flesta hem bara en apparat, som förmedlade tal och musik, nämligen en radio – en sådan där med rör som måste värmas upp innan det kommer något ljud. I ett fåtal, mera välbärgade hem, kunde det även finnas en grammofon.

På morgonen satte pappa på radion – det var "Radio Motala" på långvåg – för att lyssna på nyheterna från TT och morgonandakten. Sedan var det tyst hemma till klockan 17.00 då vi kunde glädjas åt grammofontimmens marscher och valser.

Inte anade vi att väldigt många människor några decennier senare skulle lyssna på radio – eller vad det är man lyssnar på – stora delar av dygnet. Om de program som nu flödar i mångas öron är sådana som man blir klokare av eller om det är sådant som fördummar, kan jag inte säkert veta, eftersom lyssnandet mest sker via hörlurar i öronen.

Mycket tyder på att dunkande musik på hörselskadande volym är vanligt. Sannolikt lär sig de unga en hel del angloamerikanska fraser eftersom de flesta vokala inslag tycks vara på engelska.

I början på 50-talet, när jag var tonåring, framförde våra svenska artister sina sånger huvudsakligen på svenska. Alice Babs sjöng Bergakungens land, Cacka Israelsson Min gula ros i Teas och Thory Bernhards Ann-Caroline. Brita Borgs djupa röst hördes i Jag ska ta morfar med mig ut i kväll. Evert Taube framförde sin Pierina. Till och med en gästande amerikansk grupp sjöng på svenska. Det var Delta Rhythm Boys som på ett oförglömligt sätt sjöng Flickorna från Småland.

En del musik ljuder numera ut över oss vare sig vi vill eller inte. I affärer, i tandläkarstolar, i sjukhusväntrum, i bussar tvingas vi lyssna på sådant, som andra bestämt åt oss. Vi gamlingar som befolkar läkarmottagningarna är knappast intresserade av ungdomens dunkmusik.

Tystnad är idag en bristvara. Människor kan ta skada av alltför mycket störande ljud. Till de mänskliga rättigheterna borde höra Rätten till tystnad. I väntan på att en sådan rättighet införs vill jag föreslå att någon djärv affärsinnehavare eller tandläkare gör försöket att byta till klassisk musik. Klassisk musik har visat sig sänka brottslighet på offentliga platser. En undersökning från Londons tunnelbana fann en brottsnedgång på över 30 procent. Visserligen är det inte säkert att hela förändringen berodde på den klassiska musikens helande effekt. Delvis kan det vara så man skrämmer bort stökiga ungdomar med musik som de avskyr. Men ändå.

Klassisk musik kan ha märkliga effekter. Japanska forskare har visat att allergiska reaktioner påverkas gynnsamt om man lyssnar på Mozart. Samma forskare fann att även kyssar och skratt har sådan effekt.

Jag avundades skomakaren i Dingle för att han kunde lyssna på radion och bli klok. I dag, när så många har möjlighet att lyssna hela dagen, är det tyvärr bara ungefär 15 procent som lyssnar på P1. Det är beklagligt. För att klara av mänsklighetens många stora problem behöver vi bli klokare.

Bekämpa dumheten – lyssna på P1

Språkproblem

Dagligen läser vi om svåra konflikter. Man kan undra hur många som helt enkelt beror på att man inte förstår varandras språk.

Ibland tror vi felaktigt att vi har samma språk. När min fru sa till mig: "Skulle det smaka med en kopp kaffe nu?" trodde jag länge att det var en fråga. Först efter flera år förstod jag att det inte var en fråga utan en uppmaning: "Nils, nu ska du brygga kaffe."

Även dialekter kan försvåra. När jag skulle börja i Läroverket i Uddevalla hörde jag vid uppropet en man framme på podiet snabbt rabbla upp något på ett språk, som jag inte begrep. Efter ens stund förstod jag att det var namnen på eleverna han ropade upp. Man skulle svara "ja" när man hörde sitt eget namn.

– Hur ska jag veta vad Nils Eriksson heter på det språket? undrade jag bekymrat.
Så småningom urskilde jag ändå svenska namn och lyckades ropa "ja" på rätt ställe.
Rektor Rosenberg som hade uppropet var skåning. Jag hade inte hört skånska förr.

Tänk då på hur det kan bli när man har helt olika språk. Det finns drygt 6000 olika språk på vår jord. Även om några tycks tro att det bara finns svenska och engelska.

Vi hade 1969 startat en Amnestygrupp i Halmstad. Det var i Amnestys barndom och det fanns ännu inte några hjälpmedel i form av brevförslag eller ordlistor som hjälp när vi skrev till främmande regeringschefer. Därför försökte jag ställa samman en mycket enkel lathund med meningen "Jag vädjar till er att omedelbart frige NN" översatt till så många språk som möjligt.

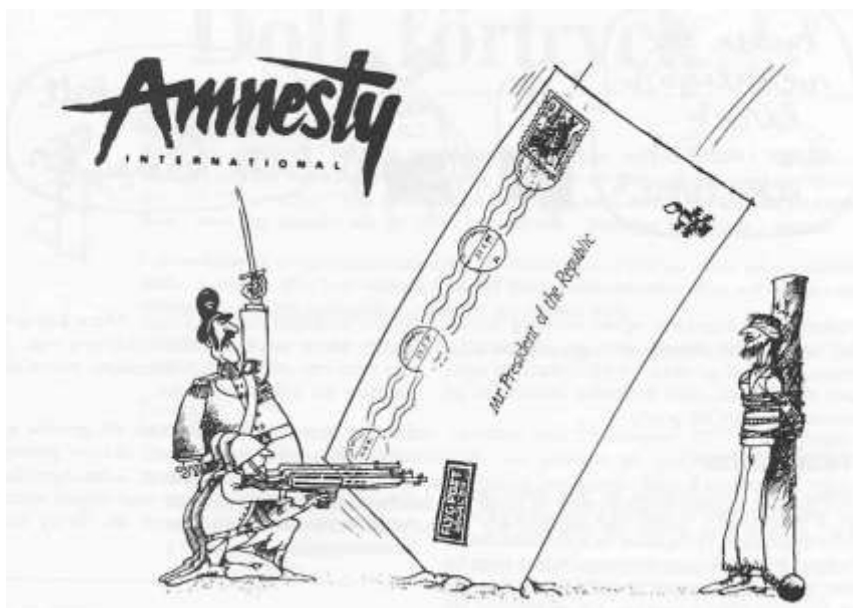
Västeuropeiska språk klarade vi lätt inom gruppen. Bo Lindblom i Laholmsgruppen kunde ytterligare några och vi fick ihop en ganska bra lista. Men slaviska språk saknades.

Då hade det kommit en ung jugoslavisk kollega till kliniken. Naturligtvis kan hon hjälpa mig att översätta till serbokroatiska. Hon förstår bara några enstaka svenska och engelska ord. Jag kan inte ett enda på hennes språk men försöker få henne att förstå vad det är jag vill ha översatt. Vi bollar några ord mellan oss.

Till att börja med verkar hon inte förstå. Så småningom verkar det klarna. Men hon är så otroligt negativ. Riktigt otrevligt motsträvig. Hon borde vara glad över att kunna göra en insats. Jag blir nästan lite sur. Slutligen skriver hon ändå ned den serbokroatiska texten.

Hon verkar inte nöjd.

Dessbättre hinner vi inte använda meningen förrän jag har haft ytterligare ett klarläggande samtal med henne. Det visar sig att hon till serbokroatiska hade översatt meningen "Jag vädjar till er att omedelbart sätta NN i fängelse".

Utlandsresor

Resebyråer rapporterar att utlandsresorna även denna vinter kommer att öka. México hör till de nya populära resmålen

Min första utlandsresa gick till Norge. Det var hösten 1945. Gränserna hade öppnats och bensin blivit tillgänglig. I sin Opel Kadett tog pappa med mig och min bror Gunnar de fem milen från Dingle till norska gränsen vid Vassbotten. Där lämnade vi vänstertrafikens Sverige och körde på höger sida en hel kilometer in i Norge. Sedan vände vi och åkte hem. Stolta kunde vi berätta för våra kamrater att vi varit i ett främmande land och kört på höger sida av vägen.

Detta var för nästan 70 år sedan. Svenskarnas utlandsresor har sedan dess ökat i antal och resmål hamnat längre bort.

Vi reser för att bada eller för att uppleva främmande kulturer. Eller hitta Semesterparadiset. För den som längtar efter ett sådant paradiset på en isolerad ö med en genuin folklig kultur och utan turister vill jag varmt rekommendera kapitlet *Isola Lethe – dina drömmars ö* i Anders Mathleins bok *Annanstanslängtan : noteringar från ett krympande klot*. Mathlein, som genom åren skrivit en mängd resereportage, analyserar i boken vår reslust. Med global insikt, syrliga sanningar och dräplig humor.

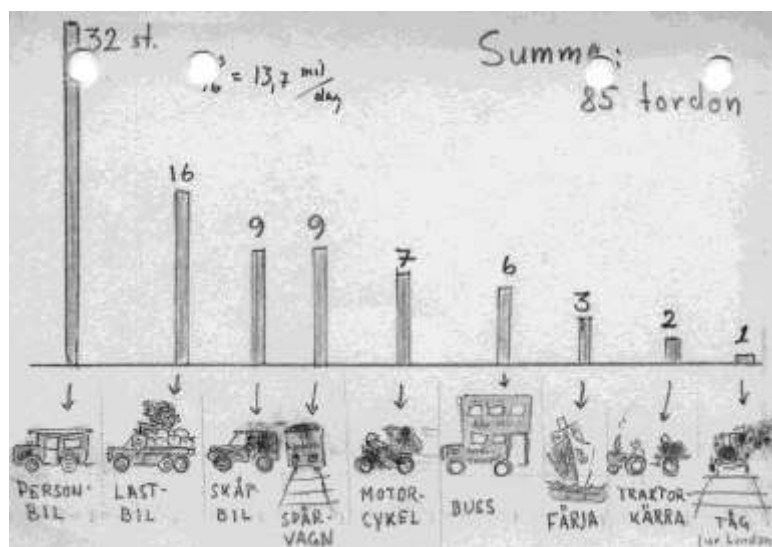
Resorna ger oss mycken glädje. Men de kostar. Inte bara kronor och ören; de har även en klimatkostnad. En resa till det nya populära resmålet México kostar två och ett halvt ton koldioxid per person. Problemet är att jorden bara klarar av ungefär 1 ton per person och år. För all vår konsumtion.

Ska vi då helt sluta flyga? Nej. Men vi kan på en miljökalkylator räkna ut hur ofta och hur långt vi kan flyga med gott miljösamvete. Kanske ibland välja semester mål som kan nås med miljövänligare transportmedel. Det kan finnas något intressant att se och uppleva på närmare håll.

Min första resa utanför Norden, tillika min längsta resa ifråga om restid, företog jag för 60 år sedan då jag som 19-åring deltog i ett internationellt arbetsläger i England. Jag liftade sedan hem till Dingle. Intresse för noggrann bokföring och statistik hade jag redan då. Av dagboken framgår att jag färdades ungefär 200 mil med en genomsnittshastighet av 13,7 mil per dag och åkte med 32 personbilar, 16 lastbilar, 9 skåpbilar, 9 spårvagnar, 7 motorcyklar, 6 bussar, 3 färjor, 2 traktorkärror och ett tåg. Jag lyckades komma hem till min mammas 50-årsdag. Orolig mamma hade inte hört av mig på nästan två månader. På den tiden fanns inga mobiltelefoner.

Nog fick jag kontakt med främmandekulturer under den resan.

Teckning ur dagboken:

Rödvin, kyssar, Mozart och Chaplin

Forskare: Rödvin hjälper mot Alzheimer stod det i tidningen för ett tag sedan.

Fantastiskt – men för bra för att vara sant. Forskarna har nämligen inte påstått att ett glas rödvin per dag förebygger Alzheimer; de har bara konstaterat att ett speciellt protein orsakar en minskning av ett annat protein som i sin tur aktiveras av ett annat ämne. Detta ämne finns i röda vindruvor och i rödvin.

Det är välkänt att det vi äter och dricker har betydelse för hälsan. Mindre känt är att en del kulturella aktiviteter kan påverka sjukdomstillstånd. Bland alla så kallade alternativa metoder, som många tror på men som inte har utvärderats på ett vetenskapligt sätt, finns även sådana som har bevisad effekt.

Jag har sett några intressanta undersökningar utförda av en japansk allergolog. Han visade att humor, musik och kyssar gynnsamt kan påverka allergiska reaktioner. Pricktestreaktioner minskade om patienten tittade på Charlie Chaplins film *Moderna tider*, däremot inte om de tittade på en film med väderinformation. Reaktionerna minskade även av en halvtimmes kyssande liksom av lyssnande på musik av Mozart.

Humor och musik påverkar inte bara allergi. Hos patienter med Alzheimers sjukdom har musikterapi minskat ångest, depression och aggressivitet.

Regelbunden läsning kan liksom musicerande och dans minska risken för demens. Tangodansande kan förbättra motoriken och balansen vid Parkinsons sjukdom. Körsång kan gynnsamt påverka inflammationen vid vissa tarmsjukdomar.

Liksom när det gäller mediciner finns det biverkningar. Skratt kan utlösa astma, musik på för hög volym kan ge bullerskador, kyssar kan i ogynnsamma fall utlösa allergiska reaktioner. I jämförelse med rödvin, som ju innehåller etanol, är risken för biverkningar dock obetydliga.

Den dos av musik, humor och kyssar som fordras tycks inte vara klarlagt. Räcker det att kyssas en halvtimme tre gånger om dagen? Eller lyssna på en Mozartsonat morgon och kväll?

Den humor som förmår framkalla skratt är nog olika för olika individer. Några kanske skrattar bäst av Chaplin eller Mr Bean, andra bäst åt goda vänners skämt. Personligen föredrar jag John Cleese i *Pang i bygget*. Huvudsaken är att man skrattar – trots att mycket i vår värld gör att man hellre borde gråta.

Det är tillsvidare okänt om den gynnsamma effekten multipliceras med tre om man samtidigt lyssnar på Mozart, tittar på Pang i bygget och kysser sin partner. Inte heller om effekten ökas ytterligare om man samtidigt med detta dricker rödvin.

Mycken forskning återstår.

